

ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
Број: _____
Датум: _____
Београд, Господара Вучића бр. 50

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФАКУЛТЕТА БЕЗБЕДНОСТИ,
УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа факултета безбедности од 15.09.2015. године, именована је Комисија за оцену докторске дисертације кандидата мс Веселина Конатара под насловом *„Ефикасност обавештајних служби и професионална етика“*, у саставу:

1. проф. др Бранко Ромчевић, председник
2. проф. др Зоран Драгишић, члан
3. проф. др Драган Симић, члан

Комисија је проучила достављени рукопис докторске дисертације и Наставно-научном већу подноси следећи

РЕФЕРАТ
О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ И ДИСЕРТАЦИЈИ

Веселин Б. Конатар рођен је 24.11.1965. године у Бијелом Пољу, Црна Гора. Основну и средњу школу завршио је у Бијелом Пољу, Металуршки факултет (као војни стипендиста) у Косовској Митровици. Специјалистичке струковне студије и мастер студије из области безбедносног менаџмента завршио је на Факултету безбедности Универзитета у Београду. Докторске студије на истом факултету уписао је 2010. године.

Дугогодишњи је службеник Службе државне безбедности Републике Црне Горе (СДБ РЦГ) и Агенције за националну безбедност Републике Црне Горе (АНБ РЦГ).

Члан је редакције часописа Култура полиса (Нови Сад), Кровови (Сремски Карловци) и Витешка култура (Београд).

Стални је члан организационог комитета међународне научне конференције *ȘTIINȚE POLITICE, RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII DE SECURITATE*, Сибиу, Румунија.

Носилац је већег броја домаћих и међународних одликовања.

Веселин Конатар је објавио следеће радове:

А) Монографија:

Мијалковски, Ј. Милан и Конатар, Б. Веселин (2010), *Необавештајна роварења обавештајца*. Нови Сад: Прометеј.

Б) поглавље у књизи:

Конатар, Б. Веселин и Деспотовић, Љубиша. (2012). "Геополитика и бели цихад" (*Српска геополитичка парадигма*), Сремски Карловци: Каирос, стр. 219-235.

В) Чланци објављени у научним часописима:

Мијалковски Милан и Конатар Веселин, "Организовани криминал – најопасанији облик угрожавања безбедности државе", *Кровови* (Часопис за културу, науку и уметност), Год. XXIV, Бр. 75/76/77/78, Сремски Карловци, Културни центар "Карловачки културни центар", 2010, стр. 156-166. ISSN 0353-6351.

Konatar Veselin, "Transitional Unity: Political Elites, Intelligence Structures and Organized Crime", *Revistă de Studii de securitate*, Anul 6, No. 3, 2012, Sibiu, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu / Departamentul de Relații Internaționale, Științe Politice și Studii de Securitate, , str. 76-92.

Конатар Веселин, "Суверенитет и пројекција моћи", *Кровови* (Часопис за културу, науку и уметност), Год. XXV, Број. 79-80, Сремски Карловци, Културни центар "Карловачка уметничка радионица", 2011, стр. 33-44.

Конатар Веселин, "Суверенитет и пројекција моћи", *Одзиви* (Часопис за књижевност, културу, умјетност и науку), год. XXXIX, број. 138, Бијело Поље, ЈУ Центар за културу, 2011, стр. 124-151, Црна Гора. YU ISSN 0350-6584.

Конатар Веселин, "Класична шпијунажа", *Одзиви* (Часопис за књижевност, културу, умјетност и науку), Год. XXXIX, Бр. 139, 2011, стр. 114-144., Бијело Поље, Црна Гора. YU ISSN 0350 – 6584.

Конатар, Б. Веселин, "Савремена шпијунажа као чинилац нових облика ратовања", *Сунчаник* (Часопис за културу, књижевност и уметност) бр. 35., пролеће/зима 2011, Бачка Паланка стр. 34-37. ISSN 1451-379/X .

Конатар Веселин, "(Не)Обавештајне операције као акти агресије", *Култура полиса*, Год. IX, Број 17, 2012., стр. 27-43. УДК 355.40,

Деспотовић Љубиша и Конатар Б. Веселин, „Косово и Метохија, кључна карика зелене трансверзале“, у: *Србија – отимање Косова и Метохије* (Зборник радова, приредио Радослав Гађиновић), Београд, Институт за политичке студије, 2012, стр. 183-203;

Konatar Veselin, MUJAHEDINII ALBI” DIN BALCANI - INEL DE LANȚ ÎN AGENDA

JIHADULUI GLOBAL'', ȘTIINȚE POLITICE, RELAȚII INTERNAȚIONALE ȘI STUDII DE SECURITATE, Conferință internațională - vol. I, Sibiu, Editura Universității "Lucian Blaga", 2012, стр. 248-256. ISBN 078-606-12-0342-0.

Konatar Veselin, ''Agenturni metod prikupljanja obavještajnih podataka'', *Perjanik* (Časopis za teoriju i praksu iz oblasti policije, bezbjednosti, kriminalistike i prava), 10(27), Danilovgrad, Policijska akademija, Crna Gora, 2012, стр. 76-90; UDC 377.5:351.74(497.16) (082); ISSN 1451 3412.

Konatar Veselin, ''Prikrivene operacije obaveštajnih službi i spoljna politika'', *Perjanik* (Časopis za teoriju i praksu iz oblasti policije, bezbjednosti, kriminalistike i prava), 10(28), Danilovgrad, J.U. Viša stručna škola - Policijska akademija, 2012, стр. 85-93. UDC 377.5:35174 (497.16) (082) ISSN 1451-3412.

Конатар Веселин, Ковачевић Жељко, ''Политички одлучиоци и обавештајне агенције – односи далеко од идеалних'', *Култура полиса* (Посебно издање - *Култура безбедности у 21. веку*. Приредили: Милошевић, Горан и Милашиновић, Срђан), 2012, стр. 365-379. УДК 351.746.1(497.11).

Konata, B. Veselin. ''Il terrorismo fondamentalista islamico nei Balcani'', *RINASCITA*, Sabato 19 maggio 2012, Anno XV – N.103. Roma, Italia, стр. 8-12.

Конатар Веселин, ''Раздвајање послова јавне и тајне полиције у Кнежевини/Краљевини Србији од 1804. до 1914. године'', *Кривови* (Часопис за културу, науку и уметност), Год. XXV, број. 81, Сремски Карловци, Културни центар "Карловачка уметничка радионица", 2012, стр. 72-89.

Konatar B. Veselin, ''Il terrorismo fondamentalista islamico nei Balcani'', *Syrian Free Press*, 24 May 2012 (<https://syrianfreepress.worldpress.com/2012/12/05/24/il-terrorismo-fondamentalista-islamico-nei-balkani/.pdf>) .

Konatar Veselin, ''TRANSITIONAL UNITY: POLITICAL ELITES, INTELLIGENCE STRUCTURES AND ORGANIZED CRIME'', *Revistă de Studii de securitate*, Sibiu, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu / Departamentul de Relații Internaționale, Științe Politice și Studii de Securitate, Anul 6, No. 3, 2012, стр. 76-92, Romania.

Konatar Veselin, ''Verske tradicije i rat'', *Viteška kultura* (Posebno izdanje *Kulture polisa*) 2(2), Beograd, 2013, str. 111-131. UDK 316.334.56:008, ISSN 1820-4589.

Мијалковски Милан и Конатар Веселин, ''Тероризам и обавештајна моћ државе'', *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад, свеска број 143, 2/2013, стр. 277-292. ISSN 0352-5732. UDK 3 (05)

Konatar Veselin, ''(Ne)Moć KGB da spreči razbijanje SSSR'', *Kultura polisa*, br. 21., godina X, Novi Sad, 2013, str. 135-161.

Konatar B. Veselin, Konatar V. Nadja, ''Secret Operations as a Segment of the Strategy for Fractioning Yugoslavia and Post-Yugoslavian Region'', *Revistă de Studii de securitate*, No. 1/2013, Sibiu, Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu / Departamentul de Relații Internaționale, Științe Politice și Studii de Securitate, str. 126-152.

Konatar Veselin, "Naličje 'Arapskog proleća'", *Kultura Polisa*, br. 25., godina XI, Novi Sad, 2014, str. 261-278;

Конатар Б. Веселин, "Геополитика између планираног хаоса и новог поретка моћи – обавештајни аспекти", *Култура полиса* (Посебно издање), Година XII, 2015, стр. 205-229. ISSN 1820 – 4589.

Г) Радови прихваћени за објављивање:

Конатар Веселин и Деспотовић Љубиша, "Узроци обавештајних неуспеха и политизација рада обавештајних агенција". Рад прихваћен за објављивање у часопису *Политика националне безбедности*, 2/2015, Институт за политичке студије, Београд. Уверење број: 439/1, од 07.10.2015. године.

Konatar Veselin, "Criminalization of Intelligence Services As a Following Phenomenon Of Transitional Processes - A Study Case". Рад прихваћен за објављивање у *Зборнику Матице српске за друштвене науке*, Нови Сад. Уверење број: 0108-1021/2015, од 23.09. 2015. Године.

Докторска дисертација Веселина Конатара под називом „Ефикасност обавештајних служби и професионална етика“ написана је на 344 странице и садржи следеће целине: Увод, Теоријско-методолошки оквир истраживања, Институционализација обавештајних активности, Прикупљање информација од људских извора, Етички проблеми у прикупљању обавештајних информација агентурним и иследним методом, Аналитичка фаза обавештајног циклуса, Необавештајни вид деловања обавештајних служби, Закључна разматрања. На крају је приложен списак коришћене литературе, који садржи 473 референце.

2. ПРЕДМЕТ И ЦИЉ ДИСЕРТАЦИЈЕ

У одређењу предмета истраживања, кандидат полази од промена у проблемском склопу обавештајног рада, насталих с почетка овог века. По њему, серија догађаја у периоду од 11. септембра 2001. године, па до оружане интервенције у Ираку 2003. године, довела је до општег раста неповерења у *компетентност* и *професионалност* обавештајног рада, што је покренуло истраживања неуспеха у великом броју обавештајних служби, кроз која се, пак, разоткрило постојање многих правних, институционалних и културних проблема, који су се показали као препрека ефикаснијем остваривању обавештајне мисије. Због тога је, по кандидату, разумевање узрока обавештајних грешака и неуспеха најважнији а, како он налази, до скоријег доба углавном запостављен, корак ка креирању ефикаснијих обавештајних агенција.

По кандидату, ефикасност обавештајног рада стоји у најтешњој вези с питањем његове етичности и, сматра он, етичност и етика су се испоставили као кључ за његово разумевање, те, самим тим, и за корекцију и превазилажење наведених омашки и грешака. Сходно њему, етика није спољни додатак обавештајном раду или врста хетерогеног захтева с којим он некако мора изаћи на крај, него његов неотклоњив и суштински део. То се разоткрива већ у основној чињеници обавештајног рада, по којој је презентовање истине политичким чиниоцима његов категорички императив, а даље се потврђује и кроз саму агентурну праксу која, ма колико да је традиционално

обележена употребом неетичких метода, по кандидату показује да су подаци добијени, рецимо, применом тортуре, „увек од сумњиве вредности“, док „примена насилних техника не наноси штету искључиво испитиваном, репутацији државе која примењује тортуру, већ и оном који је практикује“. Тиме је већ скициран предметни оквир рада, изграђен на зависности обавештајног рада од професионалне етике. Додајући томе став, постављен на увиду у глобалне обавештајне трендове данашњице, по коме ће се 1) захтеви на које ће обавештајни професионалци морати да одговоре бити све сложенији, 2) да ће им при том за изналагање решења на располагању стајати све мање времена, 3) да ће евентуалне грешке и промашаји бити све скупљи и 4) да ће одлуке које доносе у све већој мери зависити од њихове моралне сензитивности, кандидат се определио да за предмет свог истраживања одабере *однос ефикасности обавештајних служби и професионалне етике*.

Приликом теоријског одређења предмета, кандидат је спровео темељну, на савременој литератури засновану, анализу (за потребе његовог рада најрелевантнијих) појмова, какви су они обавештајне службе, обавештајне активности, обавештајног истраживања, агента и агентурног метода, етике, морала, обавештајног податка и информације, те необавештајне операције. При том, ови појмови не бивају најпре коначно дефинисани па потом коришћени, већ се, у описивању херменеутичког круга, испрва уводе кроз прелиминарне одредбе, да би кроз напредовање самог рада, дакле кроз фреквентну употребу, стицали своја конкретнија и довршенија одређења.

Операционално одређење предмета дисертације, пак, обухвата и одражава њену структуру, па се стога редукује на њених пет главних целина.

Приликом просторног, временског и дисциплинарног одређења предмета дисертације, кандидат истиче – а то се у њеном тексту и потврђује – да истраживање које предузима ставља акценат на спољне обавештајне службе, оне на чијим знањима се заснива спољна политика држава, како у мирнодопско, тако и у ратно време, да неће бити ограничено временским и територијалним оквирима (отуда се у раду налазе одељци везани за историју обавештајне делатности, као и бројне екстраполације из обавештајних искустава већег броја држава), те да мулти- и интер-дисциплинарни приступ истраживању, какав је предузео, представља строго уважавање суштине истраживаних проблема – јер ови се, наиме, уписују у многе области (безбедност, право, међународне односе, филозофију, социологију, историју) и у њиховом међупростору стичу своју физиономију.

Научни циљ кандидатове дисертације у директној је вези с њеном проблемском мотивацијом и састоји се, пре свега, у расту и проширењу постојећих знања о узроцима и разлозима обавештајних неуспеха. Саобразно томе, њен други циљ је покретање рефлексије о условима и могућностима повећања ефикасности обавештајних служби. У том склопу, она циљно захвата и етичке проблеме као структурни моменат обавештајног рада, долазећи до схватања да етика није сметња већ услов ефикасности обавештајног рада. При свему томе, кандидатова анализа све време претендује да се одигра на дескриптивним нивоу (опис обавештајних неуспеха и етичких проблема у обавештајном раду), на нивоу класификације (прецизно сортирање и разврставање описаних феномена), те, коначно, на нивоу анализе, којом кандидат утврђује одговоре на питања о разлозима услед којих се одређени проблеми (које разматра) уопште манифестују, предузимајући на том курсу и медитацију о могућим начинима њиховог решавања.

Апликативни (практични) циљ кандидатове дисертације показује се најпре у применљивости њених резултата. Ти резултати могли би да допринесу наглашенијем разумевању етичког профила обавештајне професије, односно, схватању да професионална етика пружа подстицај за креирање повољније радне климе и изградњу

поверења јавности, те да професионална етика не наноси штету – како то реалисти мисле – обавештајном раду, већ да, напротив, нуди својеврсну заштиту обавештајним практичарима од могућих злоупотреба, иницираних од стране политичких актера. Поред тога, резултати овог истраживања указују на могућности формирања јасних правила, процедура и надзора, који би водили ка складнијем функционисању и поузданијем раду обавештајних служби, на могућност израде ефикаснијих програма обуке за будуће обавештајне практичаре и обавештајне лидере, као и на могућност стварања етичких кодекса за типолошки мноштвене обавештајне послове.

3. ОСНОВНЕ ХИПОТЕЗЕ ОД КОЈИХ СЕ ПОШЛО У ИСТРАЖИВАЊУ

Као прелиминарну поставку (која се наслања на већ одређени проблем и циљ истраживања), која ће га довести до генералне хипотезе рада, кандидат узима то да како се у сложенем свету међународних односа претње по безбедност држава све више и убрзаније умножавају, тако и императив заштите и опстанка државе почиње захтевати све ефикасније и динамичније обавештајне агенције. Стога кандидатова генерална хипотеза гласи:

„Ефикасно извршавање појединих задатака од стране обавештајних служби је неизводљиво без кршења етичких принципа, с обзиром да апсолутно морално профилисан обавештајни рад, на садашњем нивоу глобалних цивилизацијских односа, није изводљив. Ипак, и поред нарастајућих изазова, ризика и претњи по безбедност државе, који због своје природе у све већој мери намећу поступања изван конвенционалних моралних норми, ефикасност обавештајних служби је могуће унапредити без додатног задирања у сферу људских права и подривања демократских вредности. Поштовање етичких стандарда доприноси сужавању простора за доношење неисправних одлука, самим тим и увећању ефикасности обавештајних служби, а посредно и јачању поверења и подршке јавности.“

Дакле, кандидатова полазиште је тако одређено да омогућава раст нијансираног становишта, по коме би строга моралност савременог обавештајног рада, узимајући у обзир *ургентност* као његово доминантно обележје, била немогућа, што, пак, не би значило да се моралност као таква аутоматски суспендује, већ се указује на њено *премештање са конститутивне на регулативну позицију*, чиме би она могла да одигра улогу катализатора ефикасности обавештајних служби. Тако постављен хипотетички оквир је, *grosso modo*, у тексту дисертације и потврђен, допуштајући кандидату да етичко питање не исцрпи кроз (пре)уску дилему о присуству и/или одсуству морала, већ да његов интерпретативни потенцијал истражи из перспективе уређености и уређивања целокупног поља обавештајне делатности.

4. КРАТАК ОПИС САДРЖАЈА ДИСЕРТАЦИЈЕ

У Уводу дисертације кандидат устврђује да обавештајне службе, иако је њихов рад законски одређен и уређен, имају – пре свега због тајанствености која нужно прати њихов рад, због специфичне мисије и метода које користе – ипак *sui generis* положај, услед чега и њихово разматрање не може следити обрасце који би важили за друге јавне службе и агенције. Кандидат полази од тога да се након 11. септембра 2001. године више не поставља питање о томе да ли су обавештајне службе неопходне, него шта је потребно да се учини да би се њихова ефикасност повећала, а да то не буде на уштрб основних људских права. По њему, тиме се покреће својеврсна дијалектика

између ширине службама датих овлашћења и демократске и цивилне контроле, чиме се креира и главна црта савремених контроверзи око обавештајних служби.

У првом делу („Теоријско-методолошки оквир истраживања“), који се састоји од шест поглавља, кандидат износи прелиминарно представљање свог истраживања, образлажући његов предмет, проблем, циљеве, хипотетички и методолошки оквир, те његову научну и друштвену оправданост.

Други део („Институционализација обавештајних активности“) састоји се од шест поглавља. У првом поглављу кандидат износи кратку историју шпијунаже. Налазећи њене корене још у Египту старог доба, он цени да се тако демонстрира то да државе, од својих почетака, јесу одређене и тиме што настоје да организују систематско прикупљање података о свему што препознају као могући извор угрожавања. Поред Египћана, износи он, обавештајно-шпијунски рад обележио је и Вавилонце, Асирце, Феничане, Грке, Персијанце, Римљане. Та се нит, даље, кроз средњи век, ренесансу и нови век, прати до модерног и савременог доба, у коме је њена егзистентност, као и релевантност, изван сваке сумње. У другом поглављу кандидат износи теоријско одређење једног од најважних појмова његовог рада, појма обавештајне активности. Упоређујући неколицину у савременој литератури доминатних одређења, он се одлучује за ширу концепцију, која класичном одређењу обавештајне делатности као прикупљања и анализе података, те израде и дисеминације завршних докумената, прикључује и активности усмерене на заштиту сопствених података (контраобавештајне активности) и тајне акције. Тако подешеном перспективом појма обавештајне активности, добија се, по кандидату, могућност да се анализом обавештајних активности захвати и држава у својим легалним и илегалним перформансама, као и вршење државне моћи у међународним односима. У трећем поглављу кандидат је усредсређен на теоријско одређење појма обавештајне службе. Анализирајући предности и недостатке многих већ постојећих одредби овог појма, кандидат предлаже да се обавештајне службе разумеју као „специјализоване службе које имају задатак да по наруџби и за потребе политичких, економских, војних и других државних структура систематским активностима прикупљају и анализирају податке разноврсног карактера, пре свега оне до којих други органи не могу да дођу на легалан начин, омогућавајући им исправније одлучивање, и кроз вршење утицаја помогну у остваривању (спољно)политичких интереса који не могу бити остварени легалним (дипломатским) путем“. Из тога, како он сам закључује, следи да су обавештајне службе легални преступници. У наредном поглављу, које се тиче међународно-правног аспекта шпијунаже, кандидат се „пробија“ између супростављених становишта, једног по коме је шпијунажа легална активност и другог по коме је она незаконита, проналазећи заступнике трећег становишта (Силвер, Хиц, Бејкер), по којима међународно право шпијунажу нити забрањује, нити дозвољава. По њима, шпијунажа је средство које олакшава међународну сарадњу у погледу праћења и спровођења споразума о контроли наоружања, борби против тероризма итд. Налазећи да је управо ово становиште доминатно у обавештајној пракси савремених држава, кандидат износи и прогнозу да ће постојећа традиција прикупљања обавештајних податка, која се одржава већ хиљадама година, наставити да се одржава све док буде постојао и међународни систем националних држава. Следеће, пето поглавље овог дела, тиче се појма ефикасности обавештајних служби. У њему кандидат вели да се ефикасност најчешће и уопштено одређује као мера која показује колико добро нека организација користи своје ресурсе. Определујући се између класичног и савременог приступа, кандидат бира овај потоњи, будући да је он уједно и аналитичан модел мерења ефикасности, с обзиром да он пружа „могућност сегментације послова, утврђивање утицаја и међузависности свих детерминишућих варијабли, које директно или

индиректно утичу на извршавање активности обавештајног или необавештајног карактера, као и прилику за процењивање свих фаза обавештајног процеса“. Истим тим следом, у наредном, шестом, поглављу, кандидат износи и одређење професионалне етике као система моралних обавеза које се односе на одређене друштвене или професионалне групе. С обзиром на свој „парцијални“ карактер, то, заправо, и не би био морал у строгом смислу, него, пре кодекс понашања, на коме се даље гради низ вредности, кадрих да имају тенденцију да постану скуп обичајних норми везаних за одређену професију. А ове се, пак, изражавају кроз очекивање у погледу понашања које се (очекивање) има за себе и за друге. Анализирајући неколико различитих концепција моралних кодекса, кандидат вели да „кодекс није једноставан приручник прагматичних техника професионалног понашања него листа теоријско-практичних упутстава за онога који настоји да исправно и професионално поступа“. По њему, тако, „процес израде, усвајања и практичне примене етичког кодекса представља камен темељац сваке професије, организације и институције, а његов садржај израз је специфичних искустава припадника професије, окружења у коме се делује и ради и, коначно, његових најдубљих уверења“. У истом поглављу, кандидат износи и анализира бројна схватања појмова професије и професионалности, долазећи, коначно, до закључка да „обавештајни позив испуњава основне критеријуме професионализма у погледу експертизе, одговорности и корпоративности, иако се може рећи да не спада у идеални тип професије“.

Трећи део („Прикупљање информација од људских извора“), састоји се од три поглавља у којима се разматрају обавештајно истраживање, агентурни метод прикупљања података, те прикупљање података методом ислеђивања. Друго поглавље издељено је, при том, на читав низ потпоглавља кроз која се агентурни метод врло детаљно анализира, тако да се почиње питањима избора кандидата а завршава се експликацијом окончања агентурног односа. За ужи смисао теме дисертације нарочито је важно треће поглавље овог дела, оно које проблематизује прикупљање података методом ислеђивања. Кандидат истиче да у таквим поступцима неретко долази до примене тортуре која, пак, није нимало произвољна већ представља разрађен институционални аранжман. Она представља примену силе која излази из легалних оквира, силе која нема легално покриће, али за њом посежу не само режими чији опстанак зависи од употребе тортуре него и државе које су иначе правно уређене и посвећене поштовању права. Кандидат на том месту истиче савремени правни прагматизам (и правнике попут Игњатијева и Дершовица) који су се усудили да проговоре о могућем делимичном институционализовању тортуре. Разлог томе био би, по њима, тај што одређене безбедносне претње које постоје у данашњем свету (тероризам пре свега), захтевају да се одбаце нека од досадашњих ограничења, какво је оно које изричито забрањује тортуру. На овом месту би се и кандидату могла упутити замерка што иако је ту аргументативну нит утемељио у постојећој савременој литератури, ипак није предузео и критику таквих становишта, што није, рецимо, поставио питање о томе да ли је ту реч о нарастајућим безбедносним изазовима за које би торутра била једини излаз или се, с друге стране, ти безбедносни изазови приказују драстичнијима него што заиста јесу, е да би се оправдала једна пракса која и није отпочела у новије време. Разумемо да би то, могуће, захевало и нешто већу дигресију и извесно скретање са основне линије рада, али сматрамо да би било неопходно да таква рефлексија нађе своје место у овом раду уколико би он био накнадно објављен и понуђен широј публици на увид. Све то тим пре што, као што ће се ускоро видети, при крају наредног дела он једну такву критику износи.

Четврти део дисертације („Етички проблеми у прикупљању обавештајних информација агентурним и иследним методом“) састоји се од четири главна поглавља.

У кратком уводном пасажу за овај део кандидат даје сведени приказ обавештајне етике, која је као засебна дисциплина почела да се јавља с краја седамдесетих и почетка осамдесетих година двадесетог века, да би данас постала прилично етаблирана кроз читав низ истраживачких и студијских програма, часописа, пројеката и конференција. У првом поглављу овог дела, кандидат настоји да одреди етику и морал, држећи да је најупутније уважити разлику која одређује етику као науку (или дисциплину или, напосто, дискурс) о моралу (као људском делању с обзиром на извесне принципе или према њима, у шта спада и њихов изостанак), али не губећи из вида ни то да су, строго етимолошки, етика и морал синоними. У другом поглављу – „Етика у обавештајном раду: корист или сметња?“ – кандидат закључује да „као делатност која је смештена унутар друштвене праксе, обавештајни рад у себи има дубоко утемељене етичке компоненте. Без тих компоненти, обавештајни рад не би представљао смислену делатност већ бесмислено понашање“. Стога, по њему, „обавештајни практичари морају одбацити сваку фобију према етици и сами захтевати да као правници, медицинари, новинари, свештеници и бројне друге професије, поред закона и интерних упутстава имају доследан извор смерница заснованих на етичким принципима. Ово се пре свега односи на професионалне кодексе који делују у областима где закони и правила не досежу“. У овом поглављу кандидат разматра и неколицину теоријских приступа као што су реализам, деонтологија и консеквенцијализам. Прва два су, по кандидату, у обавештајној делатности неприхватљива: први зато што максимизира ефикасност по цену морала (и тако саму обавештајну делатност чини бесмисленом, будући да она у неком тренутку мора да се оправда као нешто добро, дакле према неком еминентно моралном принципу), а други зато што у име морала укида ефикасност. Својеврсно решење представљао би тзв. консеквенцијалистички приступ који се, по кандидату, показује као прагматични идеализам, односно, као комбинација деонтолошког (идеалистичког) и реалистичког приступа. Треће поглавље овог дела („Етички проблеми у прикупљању информација агентурним методом“) цепа се на неколико одељака, унутар којих се испитују етички проблеми у раду са добровољним агентима, те, затим, регрутовање агената преваром и уценом, застрашивањем и поткупљивањем, као и регрутовање агената из криминогених структура. Кандидат утврђује да је код већег броја ових феномена на делу један парадокс: ниједна држава досад није показала вољу да се одрекне присилног регрутовања агената, а да се при том овај метод, у свим својим наведеним видовима, показује као сумњив не само у погледу морала него и ефикасности, пошто присилно регрутован агент никада није поуздан или лојалан. Четврто поглавље („Етички проблеми у прикупљању информација методом ислеђивања“) полази од питања поузданости информација добијених применом насиља. По кандидату, досадашња искуства не дају легитимитет за једнозначан одговор. Неки пут примена насиља доводи до признања истине, али, ништа мање, примена насиља може довести и до непоузданих или сасвим неистинитих информација, односно, до признања било чега што по процени онога ко је насиљу изложен, може водити ка прекиду насиља. С друге стране, налази кандидат, „ниједан од међународних правних инструмената не именује изузетке у којима би злостављање било допустиво“, па чак ни када би се могло претпоставити да би прибављање одређених информација могло спасити животе недужних. Све то води кандидата ка разматрању једног питања које је у етичкој литератури у последњих више од десет година било често постављано: да ли је право да се не буде мучен апсолутно? Многи теоретичари покушали су да објасне како ово право није апсолутно већ *prima facie* право, право кога се генерално морају сви придржавати, али које под одређеним околностима (терористичка претња, нпр.) може бити прекршено. Кандидат, међутим, налази (по нама сасвим исправно), да је таква поставка неодржива. Јер, ако би се рекло да је живот невиних вреднији од

интегритета осумњиченог, те да се тако може морално оправдати тортура, то би онда значило да у неком тренутку злостављање може да се успостави и као општи начин поступања државе, односно, да сам изузетак од правила лако може – рецимо, учесталост изазова – да прерасте у правило. Кандидат закључује да би суспензија, макар и делимична, забране мучења била проблематична не само са становишта постојећих законских забрана, него и због тога што сама не мора водити поузданим решењима, те, коначно, због тога што наноси штету како особи која трпи мучење, тако и мучитељу, односно, репутацији државе која га примењује.

У петом делу („Аналитичка фаза обавештајног циклуса“) дисертације кандидат, кроз пет поглавља, обрађује питање детерминанти које пресудно утичу на ток аналитичког процеса, на изразу и квалитет завршног аналитичког производа, оличеног у специфичној врсти документа. Разлог да се томе посвети засебан део истраживања налази се, по кандидату, у томе што од аналитичке фазе обавештајног циклуса у мноме зависи и ефикасност обавештајних напора. Из овог дела бисмо као нарочито занимљив издвојили завршни одељак петог поглавља („Етички проблеми у дистрибуцији обавештајног производа“), у коме се кандидат дотиче и данас врло актуелног питања цурења или одливања обавештајних информација. На случају Едварда Сноудена он запажа да се тзв. звиждачи или узбуњивачи, када је реч о обавештајним агенцијама, налазе у посебној дилеми, каква у великом (ако не и већини) других професија није толико наглашена. Наиме, обавештајни практичари по дефиницији и смислу своје професије имају обавезу да чувају информације у складу са степеном тајности који оне носе. С друге стране, они, као и други професионалци, имају обавезу да огласе драстичне неправилности уколико се оне у њиховом радном окружењу појаве. Кандидат, пак, изводи закључак по коме од тренутка у коме узбуњивач разоткрије тајне које одређују рад обавештајне агенције, у њој постаје нарушен осећај заједништва, а неповерење се шири кроз све нивое обавештатне службе, што може довести до њене дуготрајне парализе. Ипак, колико год да је истинит, такав закључак морао би се, по нашем мишљењу, продужити (то је оно што кандидат није урадио), тако да доведе до суштинског питања о томе какву би вредност представљало очување једне службе (њене хијерахије, њене структуре) уколико се показује да је она изнутра потпуно обележена морално проблематичним делатностима и/или односима.

У шестом делу („Необавештајни вид деловања обавештатних служби“) кандидат, у следу од четири поглавља, описује, класификује и анализира својеврсно „срце таме“ обавештајног рада, а то су оне операције које се називају тајним, прикривеним, чак и црним, а чији је заједнички именитељ то да увелико излазе изван званичног и видљивог – законског – оквира обавештајних служби. Ради се о ангажовању обавештајних служби на пословима за које оне нису изворно намењене, о њиховом ангажману на реализацији пре свега политичких, војних и економских циљева. Кандидат у овом делу говори о коренима необавештајних активности, о њиховом дефинисању, о њиховој класификацији, те о фазама реализације необавештајних операција. Позивајући се на декласификована документа обавештајних служби, као и на бројна истраживања, кандидат истиче да, противно многим „јавним“ интуицијама, тајне операције *нису* најчешће коришћен метод за решавање спољно-политичких криза, те да оне не могу бити адекватна замена за ефикасну дипломатију. Утолико оне, заправо, изневеравају *credo* ефикасности, који се редовно испоставља као њихово оправдање. На први поглед, такве операције делују као морално изазовне или провокативне. Али, оне то, у ствари, нису: јер, њихова морална проблематичност је сасвим неупитна, док оно што би се у њима појавило као морално изазовно, то није ништа друго до њихова скаредност која као таква може привући пажњу, премда у својој суштини нема ничег морално двосмисленог или нејасног.

У „Закључним разматрањима“ кандидат даје синтетички преглед резултата свог истраживања и доводи их у везу с постављеним циљевима истраживања. Поред резимирања главних налаза истраживања, кандидат у овом одељку износи и десетак предлога како би се обавештајна анализа могла бити унапређена и заштићена од деформисања (о којима је раније било речи).

5. ОСТВАРЕНИ РЕЗУЛТАТИ И НАУЧНИ ДОПРИНОС ДИСЕРТАЦИЈЕ

Узимајући у обзир улогу и значај обавештајних служби у савременом свету, а најпре околност да њихов рад све више иде у правцу субверзивне (тајне) делатности, услед чега се етички проблеми у њиховом раду вртоглавом брзином умножавају, чини се да је значај научног третмана овог проблема неспоран. Иако је овај проблем у светској литератури врло актуелан, код нас је до сада о њему писано тек у неколицини студија и текстова, те је постојала реална потреба за једним овако опсежним истраживањем. Комисија је сагласна у оцени да је докторска дисертација мс Веселина Конатара пружила значајне резултате у смислу научне дескрипције, класификације и анализе етичких проблема који карактеришу рад обавештајних служби, а од чега у великој мери зависи и њихова ефикасност. Кандидат је изнео богат, обухватан увид у бројна теоријска промишљања низа феномена који граде однос ефикасности обавештајних служби и професионалне етике и критички проценио аналитички потенцијал разматраних теоријских концепција. Комисија цени да се овим истраживањем увећава фонд знања о насловној теми, што се може испоставити и као полазна основа за нова истраживања на исту или сличну тему, и то не искључиво у области безбедносних наука или студија безбедности.

Сматрамо веома значајним то што је кандидат успео да се, осим у два изузетка на која смо у опису садржаја скренули пажњу, држи релативно кохерентне и истовремено инклузивне етичке перспективе, која, пак, опонира тзв. реалистичким гледиштима. По тој перспективи, принцип истинољубља није нешто што може напросто да се суспендује, али га треба схватити тако да не искључује сваку лаж, захтевајући заузврат од моралних делатника да докажу да су њихове лажи биле неопходне као *крајње средство* или *последње прибежиште*. Кроз излагање и анализу таквих ставова кандидат доспева до једне од фокалних тачки истраживања: до односа професионалне етике и личног морала. Проблематизација аргумената по којима би професионална етика обавештајног рада требало да буде схваћена као друкчија, или „лабавије“ устројена, од личног морала (у чијем домену би морална строгост имала пуни смисао), води га ка схватању да колико год да сама природа делатности укљешћује обавештајног практичара између ове две врсте моралности, неморални чинови, премда се могу образложити, тешко да се могу и оправдати. Из те перспективе кандидат успева да се ухвати у коштац са у литератури широко распрострањеним мишљењем по коме је однос етике и обавештајне делатности ништа доли кратак спој. Кандидат, напротив, успева да објасни етику као основ за правилно доношење одлука које су саставни део обавештајног рада. Штавише, он успева да оспори и кључни контра-аргумент, по коме етика ослабљује ефикасност обавештајних служби, налазећи, томе насупрот, да етика делује као оно што поспешује њихову ефикасност.

Докторска дисертација кандидата мс Веселина Конатара представља добро заокружену и логичну целину, засновану на релевантној научној и стручној литератури. Својим током и аргументацијом она сведочи о адекватном познавању разматраних проблема. Њени резултати могли би се, у крајњем, показати и као педагошки

релевантни, тако што би, рецимо, неким делом били инкорпорирани у програме образовања обавештајних практичара.

6. ЗАКЉУЧАК

На основу увида у завршену докторску дисертацију кандидата мс Веселина Конатара *„Ефикасност обавештајних служби и професионална етика“*, Комисија констатује да је кандидат успешно обрадио пријављену тему. Предмет и циљеви истраживања су ваљано постављени, хипотетички и методолошки оквири рада су кохерентни и засновани на релевантним научним изворима. Кандидат је следио одобрену структуру на коју је сагласност дало Наставно-научно веће Факултета безбедности и Стручно веће Универзитета у Београду.

Узимајући све изложено у обзир, Комисија даје позитивну оцену кандидатове докторске дисертације и Наставно-научном већу Факултета безбедности Универзитета у Београду

ПРЕДЛАЖЕ

да прихвати позитивну оцену докторске дисертације кандидата мс Веселина Конатара под називом *„Ефикасност обавештајних служби и професионална етика“* и одобри њену јавну одбрану.

У Београду, 30.10.2015.

КОМИСИЈА

проф. др Бранко Ромчевић, председник

проф. др Зоран Драгишић, члан

проф. др Драган Симић, члан